

آموزش ریاضی دوازدهم تجربی

حجم و مساحت اشکال هندسی

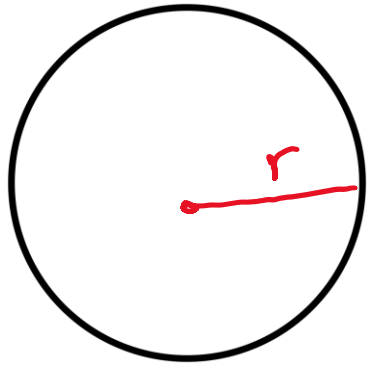
(فصل ششم - درس اول)

علی جبر | سایت تخصصی آموزش ریاضی

ALIGEBRA.COM

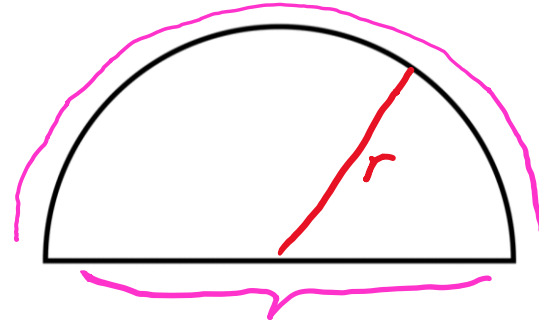
۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱

فرمول های حجم و مساحت کره و نیم کره

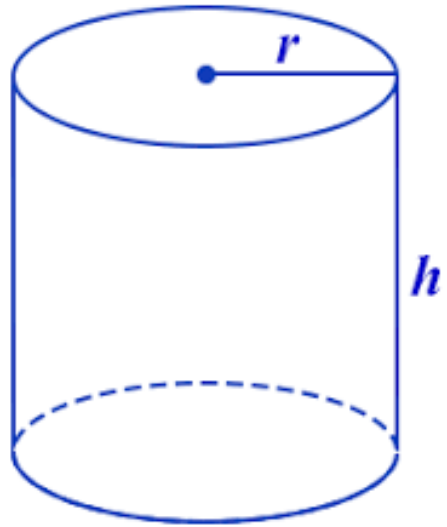
$$V = \frac{4}{3} \pi r^3$$

$$S = 4\pi r^2$$

$$V = \frac{2}{3} \pi r^3$$

$$S = 2\pi r^2 + \pi r^2 = 3\pi r^2$$

$$V = \underline{\underline{\pi r^2}} h = \underline{\underline{S}} \cdot h$$

$$S = \underline{\underline{2\pi r}} h = \underline{\underline{P}} \cdot h$$

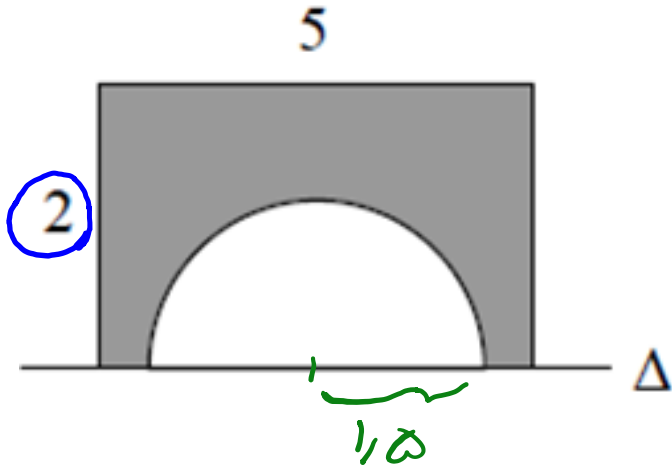
$$\begin{cases} \text{مساحت دایره } S = \pi r^2 \\ \text{محیط دایره } P = 2\pi r \end{cases}$$

۱- مستطایم الزاربه ← مخروط

۲- مستطیل ← استوانه

۳- دایره ← کره

۱ - سطح محدود به مستطیل ۲×۵ و نیم‌دایره به قطر ۳ واحد، حول خط Δ دوران می‌کند. حجم جسم حاصل، چند برابر π است؟

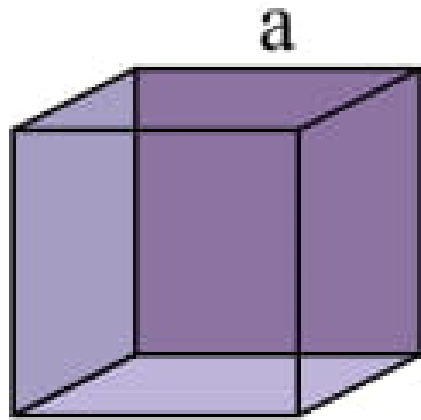
استوانه $\left\{ \begin{array}{l} r=2 \\ h=5 \end{array} \right.$

$$V = \pi r^2 h = \pi \times 4 \times 5 = 20\pi$$

کره $r = \frac{3}{2}$

$$V = \frac{4}{3} \pi r^3 = \frac{4}{3} \cdot \pi \cdot \frac{27}{8} = \frac{9}{2} \pi$$

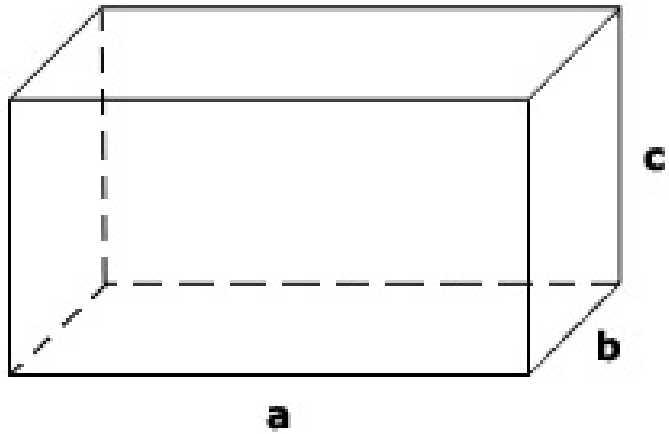
$$V_{\text{جسم}} = V_{\text{استوانه}} - V_{\text{کره}} = 20\pi - \frac{9}{2}\pi = 15,5\pi \rightarrow 15,5$$

$$V = a^3$$

$$S = 6a^2$$

$$\sqrt[3]{V} = a$$

$$V = a \cdot b \cdot c$$

→ قطر وجه

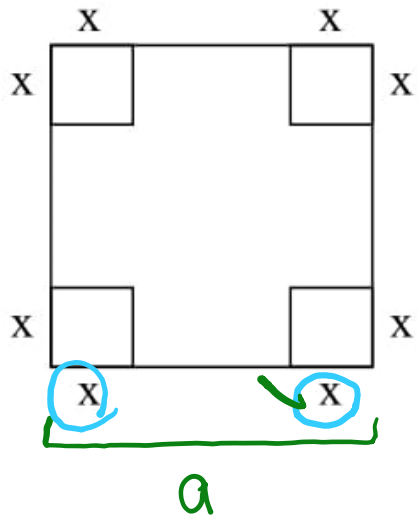
$$\left\{ \begin{array}{l} \sqrt{a^2 + b^2} \\ \sqrt{a^2 + c^2} \\ \sqrt{b^2 + c^2} \end{array} \right.$$

$$\rightarrow \text{قطر اصلی} = \sqrt{a^2 + b^2 + c^2}$$

۲- از یک مقوا به ضلع a گوشه‌های مربع شکل به ضلع x را بریده و با سطح باقیمانده یک جعبه مکعب مستطیل شکل درست کرده‌ایم.

چه رابطه‌ای باید بین a و x باشد تا بتوان چهار کره به شعاع x را داخل این جعبه جای داد به طوری که هر کره به کره‌ی مجاورش و به

دیواره‌ی جعبه مماس باشد؟

$$\text{حجم کره} = \frac{4}{3} \pi x^3$$

$$\text{حجم مکعب مستطیل} = a \cdot b \cdot c = (a-2x)(a-2x)x = (a-2x)^2 \cdot x$$

$$(a-2x)^2 \cdot x > 4x \cdot \frac{4}{3} \pi x^3 \rightarrow (a-2x)^2 > \frac{16}{3} \pi x^3$$

$$\rightarrow a-2x > \sqrt{\frac{16}{3} \pi x^3} = 4x \rightarrow a > 6x$$

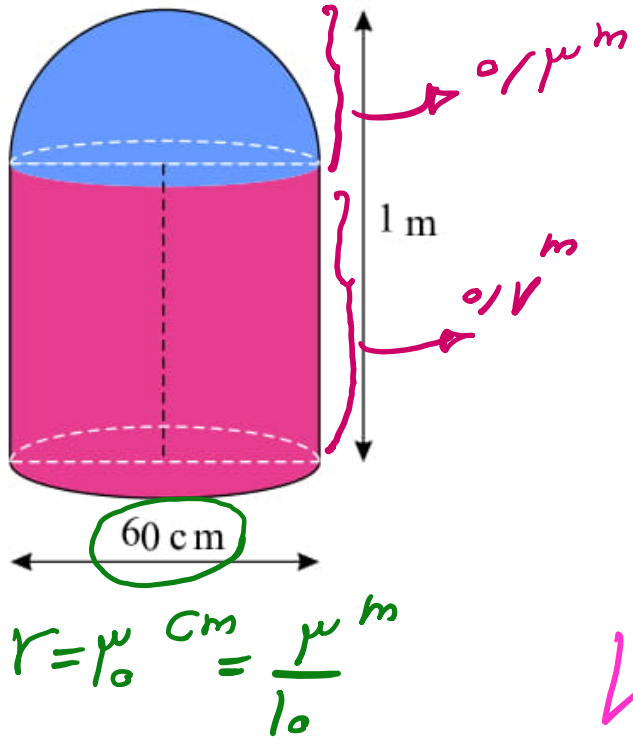

سطح نیم کره‌ای برابر با 12π است. حجم آن چقدر است؟

$$S = 4\pi r^2 = 12\pi \rightarrow r^2 = 3 \rightarrow r = \sqrt{3}$$

$$V = \frac{4}{3}\pi r^3 = \frac{4}{3} \cdot \pi \cdot 3 = 4\pi$$

۴- یک کپسول گاز از قرار گرفتن یک نیم کره روی یک استوانه به صورت زیر درست شده است. اگر قطر دایره‌ی قاعده‌ی کپسول ۶۰ سانتی‌متر و ارتفاع آن یک متر باشد، حجم کپسول را بر حسب متر مکعب به دست آورید.

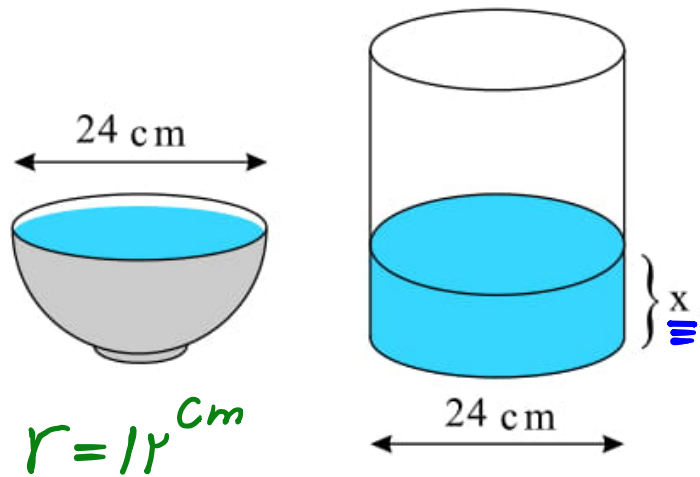
حجم کپسول = حجم استوانه + حجم نیم کره

حجم استوانه $V = \pi r^2 h = \pi \times \left(\frac{3}{10}\right)^2 \times \frac{1}{10} = \frac{9\pi}{1000}$

حجم نیم کره $V = \frac{2}{3} \pi r^3 = \frac{2}{3} \times \pi \times \left(\frac{3}{10}\right)^3 = \frac{11\pi}{1000}$

حجم کپسول $= \frac{9\pi}{1000} + \frac{11\pi}{1000} = \frac{20\pi}{1000} = \frac{\pi}{50}$

۵- پیمانه‌ای به شکل نیم کره و به قطر دهانه‌ای ۲۴ سانتی‌متر را از آب و آب آن را در لیوانی استوانه‌ای با همان قطر خالی می‌کنیم. آب در لیوان تا چه ارتفاعی بالا می‌آید؟

حجم استوانه = حجم نیم کره

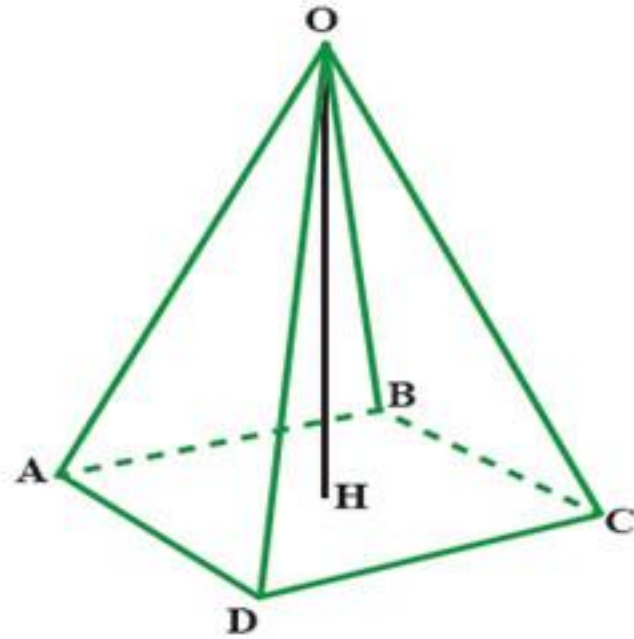
$$\frac{2}{3} \times \pi \times 12 \times 12 \times 12 = \pi \times 12 \times 12 \times h$$

$$\rightarrow h = \frac{2}{3} \times 12 = 8$$

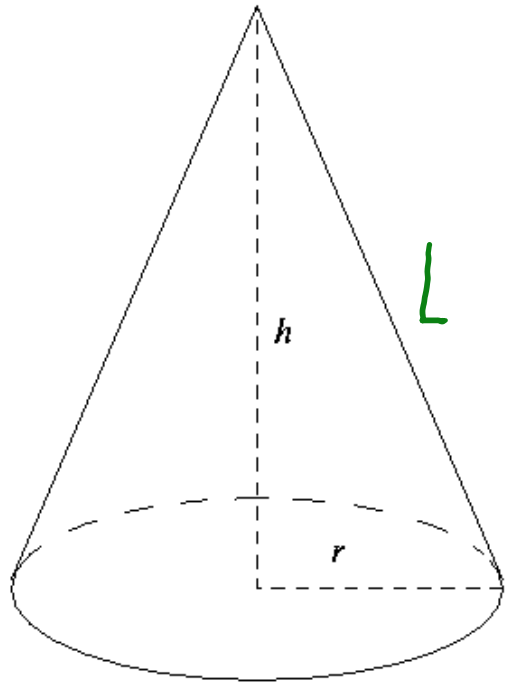
$$\rightarrow h = 8$$

سایت علی جبرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

$$V = \frac{1}{3} \cdot \underline{\underline{S}} \cdot h$$

$$V = \frac{1}{3} \cdot \pi r^2 \cdot h$$

$$S = \pi r L = \pi r \sqrt{h^2 + r^2}$$

۶- حجم هرمی را به دست آورید که قاعده‌ی آن مستطیلی به ابعاد ۶ و ۵ سانتی‌متر و ارتفاع آن ۱۰ سانتی‌متر است.

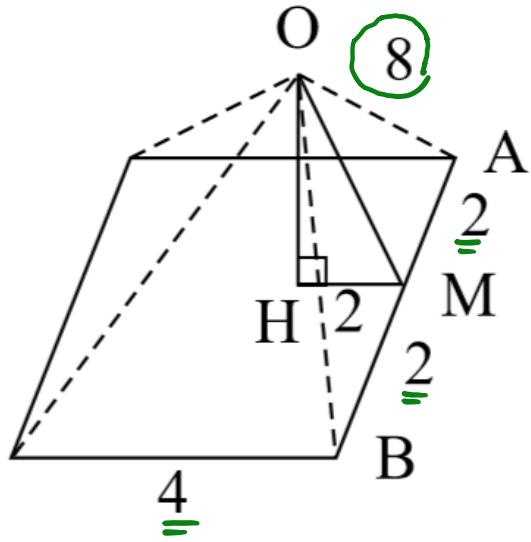
$$V = \frac{1}{3} \cdot S \cdot h = \frac{1}{3} \times 10 \times 10 = 100 \text{ cm}^3$$

$$S = a \cdot b = 5 \times 4 = 10$$

سایت علی جیرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۷- حجم هرمی با قاعده‌ی مربع را به دست آورید که ضلع قاعده‌ی آن ۴cm باشد و وجه‌های جانبی آن مثلث‌های متساوی‌الساقینی به ساق‌های ۸cm باشد.

$$V = \frac{1}{3} \cdot S \cdot h$$

$$OA^2 = AM^2 + OM^2 \rightarrow 64 = 4 + OM^2$$

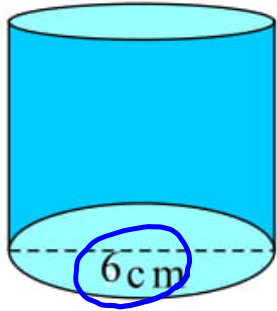
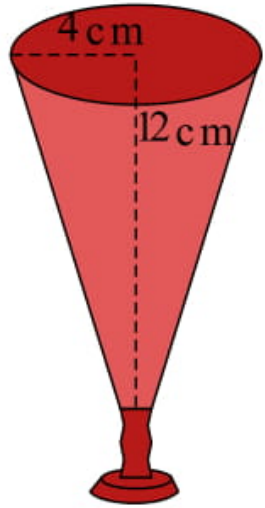
$$\rightarrow OM = \sqrt{64 - 4} = \sqrt{60}$$

$$OM^2 = HM^2 + OH^2 \rightarrow 60 = 4 + OH^2$$

$$\rightarrow OH = \sqrt{60 - 4} = \sqrt{56}$$

$$\rightarrow V = \frac{1}{3} \times 4 \times 4 \times \sqrt{56} = \frac{16\sqrt{56}}{3}$$

۸- ظرفی به شکل مخروط با شعاع دهانه‌ی 4cm و به ارتفاع 12cm را از آب پر می‌کنیم و در لیوانی استوانه‌ای شکل که شعاع قاعده‌ی آن 6cm است، خالی می‌کنیم. آب تا چه ارتفاعی در لیوان بالا می‌آید؟

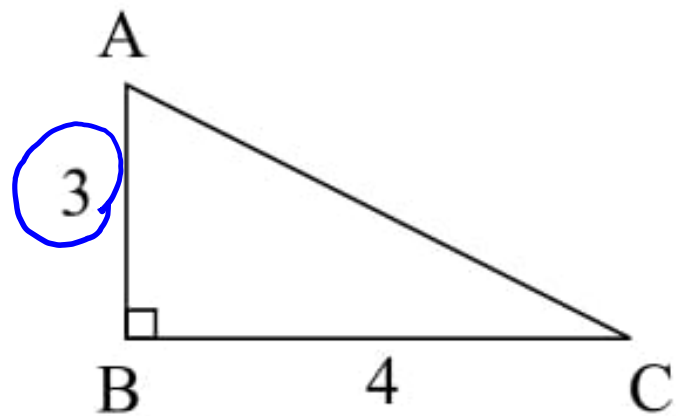
$$V_{\text{مخروط}} = V_{\text{استوانه}}$$

$$\frac{1}{3} \times \pi \times 4 \times 4 \times 12 = \pi \times 6 \times 6 \times h$$

$$\rightarrow h = \frac{4 \times 4 \times 4}{6 \times 6} = \frac{64}{9} \rightarrow h = \frac{64}{9}$$

۹- مثلث قائم الزاویه ABC را حول ضلع BC دوران می دهیم.

$$r = 3$$
$$h = 4$$

مغزود

الف) شکل حاصل چه نام دارد؟

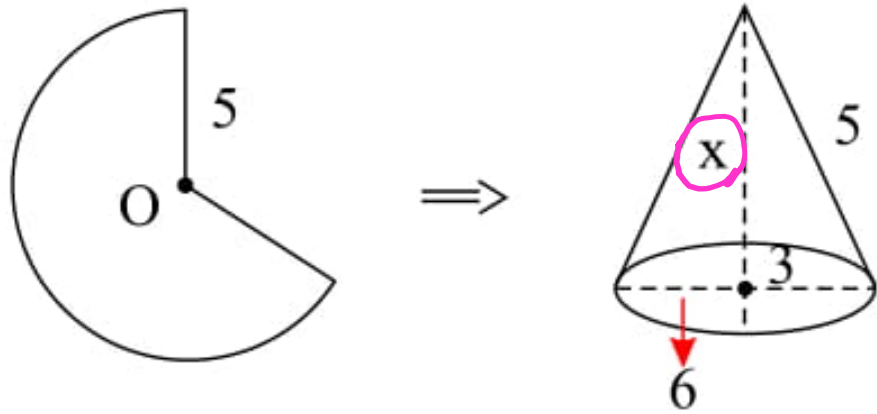
ب) حجم آن را بدست آورید.

$$V = \frac{1}{3} \pi r^2 \cdot h = \frac{1}{3} \times \pi \times 9 \times 4 = 12\pi$$

سایت علی جیرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

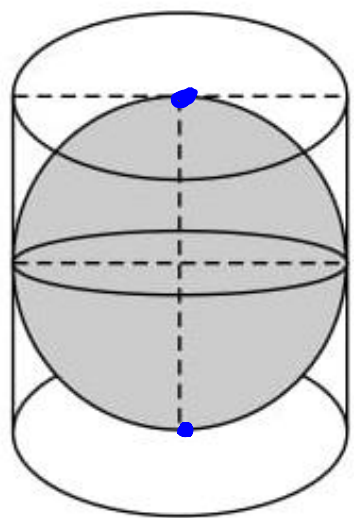
۱۰- با قسمتی از دایره‌ای به شعاع 5cm مخروطی به قطر قاعده‌ی 6cm ساخته‌ایم. حجم این مخروط را به دست آورید.

$$x = h = \sqrt{5^2 - 3^2} = \sqrt{16} = 4$$

$$V = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \pi \times 3 \times 3 \times 4 = 12\pi$$

۱۱- کره‌ای در استوانه‌ای به قطر قاعده و ارتفاع ۱۰ سانتی‌متر محاط شده است.

$$V = \frac{4}{3} \pi r^3 = \frac{4}{3} \cdot \pi \cdot 5^3 = \frac{500}{3} \pi$$

$$V = \pi r^2 h = \pi \cdot 5^2 \cdot 10 = 250\pi$$

حجم کره را بدست آورید.

حجم استوانه را بدست آورید.

حجم فضای بین کره و استوانه را بدست آورید.

① $h = 10 \text{ cm}$

② $r_{\text{کره}} = r_{\text{استوانه}} = \frac{10}{2} = 5$

$$V = 250\pi - \frac{500}{3} \pi$$

$$= \frac{250}{3} \pi$$

سایت علی جبرا Aligebra.com

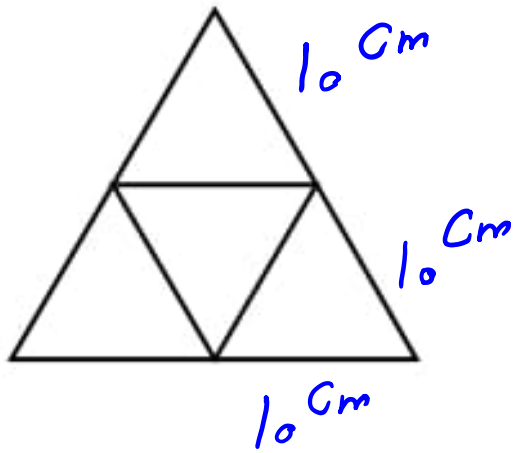
پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۱۲- مساحت یک کلاه (عرق چین) به شکل نیم کره و به شعاع ۱۰ سانتی متر را محاسبه کنید. ($\pi = ۳$ و فرمول نوشته شود)

$$V = \frac{1}{3} \pi r^3 \rightarrow S = 2\pi r^2 + \underline{\underline{\pi r^2}} = 3\pi r^2$$

$$\rightarrow S = 2 \times 3 \times 10^2 = 600$$

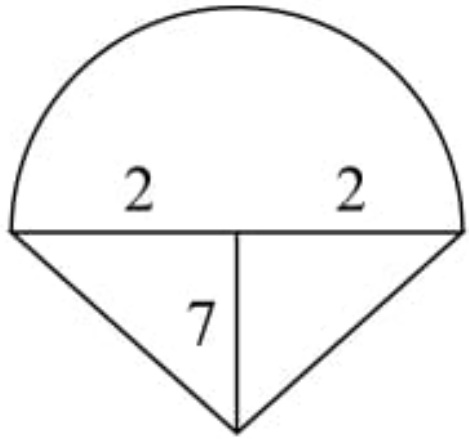
۱۳- با سطح مثلث شکلی، به ضلع 20 cm یک چهاروجهی منتظم ساخته ایم. مساحت جانبی آن کدام است؟

$$S = \frac{a^2 \sqrt{3}}{4} = \frac{10^2 \times \sqrt{3}}{4} = 25\sqrt{3}$$

$$S_{\text{جانبی}} = 3 \times 25\sqrt{3} = 75\sqrt{3}$$

۱۴- حجم بستنی قیفی شکل روبه‌رو را به دست آورید. ($\pi = 3$)

$$V_{\text{کل}} = V_{\text{مخروط}} + V_{\text{نیم‌کره}}$$

$$V_{\text{مخروط}} = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \cdot 3 \cdot 2^2 \cdot 7 = 28$$

$$V_{\text{نیم‌کره}} = \frac{2}{3} \pi r^3 = \frac{2}{3} \cdot 3 \cdot 2^3 = 16$$

$$V_{\text{کل}} = 28 + 16 = 44$$

سایت علی جبرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

$$h = 2a$$
$$r = 2a$$

۱۵- استوانه‌ای به ارتفاع $2a$ و قطر $4a$ داریم:

الف) مساحت جانبی را به دست آورید.

ب) مساحت کل را به دست آورید.

ج) حجم را به دست آورید.

$$۱) \text{ مساحت جانبی } S = 2\pi r h = 2 \times \pi \times 2a \times 2a = 8a^2 \cdot \pi$$

$$۲) \text{ مساحت کل } S = \text{مساحت جانبی} + 2\pi r^2 = 8a^2 \pi + 2\pi \cdot 4a^2 = 16a^2 \pi$$

$$۳) V = \pi r^2 h = \pi \cdot 4a^2 \cdot 2a = 8a^3 \pi$$

سایت علی جبرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۱۶- در یک مکعب مستطیل طول قطرهای وجه به ترتیب $\sqrt{2}$ ، $\sqrt{7}$ و $\sqrt{11}$ است. طول قطر اصلی را به دست آورید.

$$\sqrt{a^2 + b^2} = \sqrt{2} \rightarrow a^2 + b^2 = 2$$

$$\sqrt{a^2 + c^2} = \sqrt{7} \rightarrow a^2 + c^2 = 7$$

$$\sqrt{b^2 + c^2} = \sqrt{11} \rightarrow b^2 + c^2 = 11$$

$$\rightarrow 2a^2 + 2b^2 + 2c^2 = 20 \rightarrow a^2 + b^2 + c^2 = 10$$

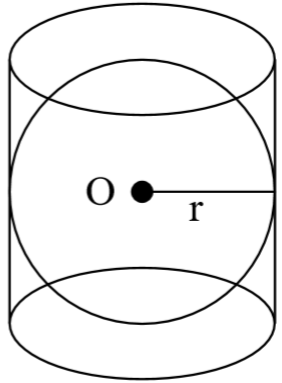
$$\text{قطر اصلی} = \sqrt{a^2 + b^2 + c^2} = \sqrt{10} = \sqrt{10}$$

سایت علی جیرا Aligebra.com

پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۱۷- کره‌ای در استوانه‌ای به قطر قاعده ۶ و ارتفاع ۱۵ محاط شده است، حجم فضای این کره و استوانه چقدر است؟ ($\pi = ۳$)

$$\text{کره } r = ۳ \rightarrow V = \frac{4}{3}\pi r^3 = \frac{4}{3} \cdot ۳ \times ۳^3 = ۱۰۸ \quad \checkmark$$

$$\begin{array}{l} \text{استوانه } r = ۳ \\ \text{استوانه } h = ۱۵ \end{array} \rightarrow V = \pi r^2 h = ۳ \times ۹ \times ۱۵ = ۴۰۵ \quad \checkmark$$

$$\text{فضای خالی } V = V_{\text{استوانه}} - V_{\text{کره}} = ۴۰۵ - ۱۰۸ = ۲۹۷$$

سایت علی جیرا Aligebra.com

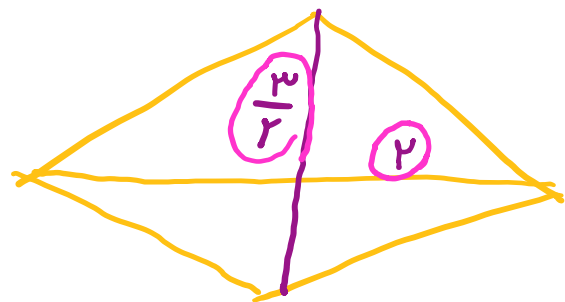
پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۱۸- شعاع قاعده مخروطی را دو برابر و ارتفاع آن را نصف می‌کنیم، حجم مخروط جدید چند برابر مخروط اولیه است؟

$$\frac{V_2}{V_1} = \left(\frac{\frac{1}{\mu} \pi r_2^2}{\frac{1}{\mu} \pi r_1^2} \right) \times \frac{r_2^2}{r_1^2} \times \frac{h_2}{h_1} = \mu^2 \times \frac{1}{\mu} = \mu$$

$$\frac{V_2}{V_1} = \left(\frac{r_2}{r_1} \right)^2 \cdot \frac{h_2}{h_1} = \mu^2 \times \frac{1}{\mu} = \mu$$

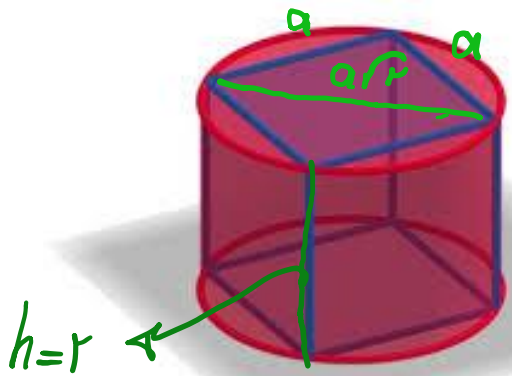
۱۹- اگر یک لوزی به قطرهای ۳ و ۴ را حول قطر بزرگ آن دوران می‌دهیم، حجم شکل حاصل را به دست آورید.

$$V = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \times 1^2 \times \frac{9}{4} \times 2 = \frac{9}{2} = \underline{\underline{\frac{4}{1} 5}}$$

$$\text{حجم کل} = 2V_{\text{مخروط}} = 2 \times \frac{9}{2} = 9$$

۲۰- مکعبی به قطر $\sqrt{12}$ را درون استوانه‌ای محاط کرده‌ایم. حجم استوانه کدام است؟

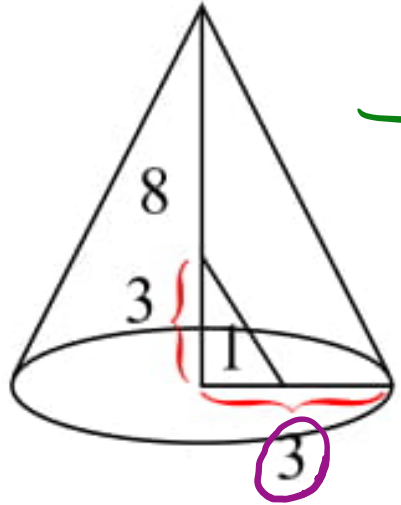
$$\begin{aligned} \text{قطر مکعب} &= a\sqrt{3} = \sqrt{12} = 2\sqrt{3} \rightarrow a = 2 \quad \checkmark \\ \text{قطر استوانه} &= a\sqrt{2} = 2\sqrt{2} \rightarrow r = \frac{2\sqrt{2}}{2} = \sqrt{2} \quad \checkmark \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} h &= 2 \\ r &= \sqrt{2} \end{aligned}$$

$$V = \pi r^2 h = \pi \times (\sqrt{2})^2 \times 2 = 4\pi$$

۲۱- مثلث قائم‌الزاویه‌ای با ضلع ۳ و ارتفاع ۸ و مثلث قائم‌الزاویه‌ی دیگری به ضلع ۱ و ارتفاع ۳ که داخل آن قرار دارد را حول ضلع ۸

دوران داده‌ایم. حجم بین دو شکل برابر است با

مخروط بزرگ $V = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \times \pi \times 9 \times 8 = 24\pi$ ✓

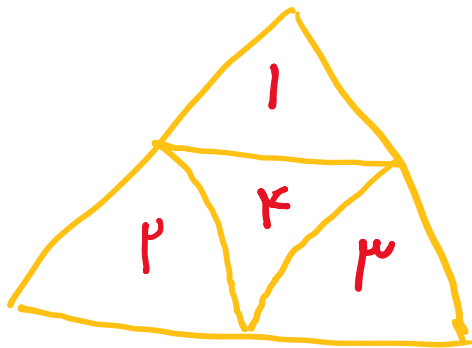
مخروط کوچک $V = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \times \pi \times 1 \times 3 = \pi$ ✓

حجم خالی $V = 24\pi - \pi = 23\pi$

۲۲- مساحت کل هرم منتظمی که قاعده آن مثلث و طول هر یال آن ۶ سانتی متر است، چند سانتی متر مربع است؟

$$S = \frac{a^2 \sqrt{3}}{4} = \frac{6^2 \times \sqrt{3}}{4} = 9\sqrt{3} \quad \checkmark$$

$$S_{\text{کل}} = \underline{\underline{4}} \times 9\sqrt{3} = 36\sqrt{3}$$

۲۳- حجم کره‌ای به شعاع R برابر با حجم مخروطی به شعاع قاعده‌ی R است. ارتفاع مخروط چند برابر شعاع کره است؟

$$\frac{\frac{4}{3}\pi R^3}{\frac{1}{3}\pi R^2 \cdot h} = \frac{4}{3}\pi R^3 \cdot h \rightarrow R = h$$

$$\rightarrow \frac{h}{R} = 4$$

۲۴- اگر مساحت کره‌ای ۱۶π باشد، حجم آن کره کدام است؟

$$S = 4\pi r^2 = 16\pi \rightarrow r^2 = 4 \rightarrow r = 2$$

$$V = \frac{4}{3}\pi r^3 = \frac{4}{3} \times \pi \times 2^3 = \frac{32\pi}{3}$$

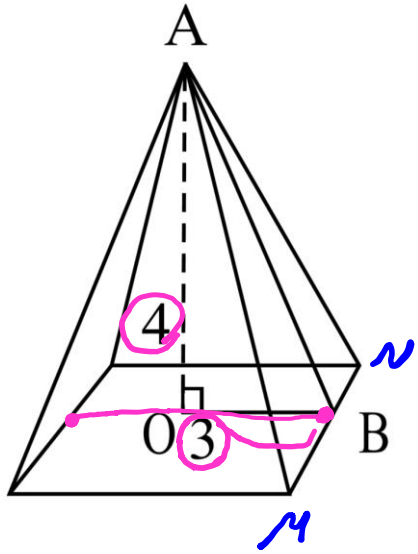

۲۵- شعاع قاعده‌ی استوانه‌ای برابر با شعاع یک کره و ارتفاع آن $\frac{3}{4}$ قطر همان کره است. حجم استوانه چه کسری از حجم کره

$$\frac{\text{حجم استوانه}}{\text{حجم کره}} = \frac{\pi r^2 h}{\frac{4}{3} \pi r^3} \rightarrow \begin{cases} r = \text{شعاع استوانه} \\ h = \frac{3}{4} \cdot 2r = \frac{3}{2} r \end{cases}$$

$$\rightarrow \frac{\cancel{\pi} \times \cancel{r^2} \times \frac{3}{2} \cancel{r}}{\frac{4}{3} \times \cancel{\pi} \times \cancel{r^3}} = \frac{\frac{3}{2}}{\frac{4}{3}} = \frac{9}{8}$$

۲۶- یک هرم منتظم با قاعده چهارضلعی و مساحت قاعده ۳۶ سانتی متر مربع داریم. اگر ارتفاع هرم ۴ سانتی متر باشد، مساحت جانبی هرم چند سانتی متر مربع است؟

$$S = a^2 = 36 \rightarrow \underline{\underline{a = 6}}$$

$$S_{AMN} = \frac{1}{2} \times \underbrace{AB}_6 \times \underbrace{MN}_4 = 12$$

$$AB^2 = OB^2 + OA^2 \rightarrow AB = \sqrt{14 + 9} = 5$$

$$S_{\text{جانبی}} = 4 \times 12 = 48$$

۲۷- ارتفاع مخروطی سه برابر شعاع قاعده آن است اگر حجم مخروط 128π باشد ارتفاع آن کدام است؟

$$h = 3r$$

$$V = \frac{1}{3} \pi r^2 h \rightarrow 128\pi = \frac{1}{3} \times \pi \times r^2 \times 3r$$

$$\rightarrow r^3 = 128 \rightarrow r = \sqrt[3]{128} = \sqrt[3]{64 \times 2} = 4\sqrt[3]{2}$$

$$\rightarrow h = 3\sqrt[3]{128} = 12\sqrt[3]{2}$$

سایت علی جیرا Aligebra.com

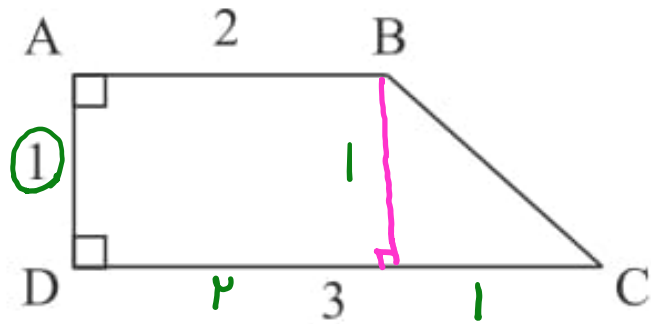
پشتیبانی ۰۹۱۲۷۷۴۴۲۸۱ - ۰۹۱۲۷۷۴۴۳۸۹

۲۸- مساحت جانبی هرم منتظمی که قاعده آن مثلث و طول هر یال آن ۴ سانتی متر می باشد، چند سانتی متر مربع است؟

$$S = \frac{a^2 \sqrt{3}}{4} = \frac{4^2 \sqrt{3}}{4} = 4\sqrt{3}$$

$$S_{\text{جانبی}} = 3 \times 4\sqrt{3} = 12\sqrt{3}$$

۲۹- حجم حاصل از دوران ذوزنقه مقابل، حول ضلع DC چند سانتی متر مکعب است؟

$$\vec{V} = \vec{V}_{\text{استوانه}} + \vec{V}_{\text{مخروط}}$$

$$\vec{V}_{\text{استوانه}} = \pi r^2 h = \pi \times 1 \times 2 = 2\pi$$

$$\vec{V}_{\text{مخروط}} = \frac{1}{3} \pi r^2 h = \frac{1}{3} \times \pi \times 1 \times 1 = \frac{1}{3} \pi$$

$$\vec{V} = 2\pi + \frac{\pi}{3} = \frac{7\pi}{3}$$

۳۰- مساحت کل نیم کره‌ای توپُر به شعاع R چند برابر مساحت کره‌ای به شعاع R است؟

$$\frac{\text{گسترده}}{\text{س}} = \frac{2\pi r^2 + \pi r^2}{\pi r^2} = \frac{3\pi r^2}{\pi r^2} = \frac{3}{1}$$